

Open Pastoraat - 24 september 2017 - "Gelukkig wie vrede scheidt" - Vredesweek

Gelezen: Amos (diverse verzen) en Lukas 6,17-35

Toespraak Franck Ploum

1.

Zolang er mensen zijn, wordt er oorlog gevoerd. Inzet zijn grondgebied, roem, zeggenschap. Het gaat om macht, rijkdom vergaren, mensen onderdaan maken, het gaat om een ik, een ego dat wil heersen over geld en goed en medemens. Niet zelden speelden zogenaamde religieuze motieven een rol. De geschiedenisboeken, de bijbel, onze eigen herinnering over de afgelopen decennia, ze staan er allemaal vol van. Een aaneenschakeling van grote en kleine conflicten, oorlogen op continenten, in landen, tussen stammen en groepen, zelfs tot aan genociden toe. In de afgelopen 100 jaar hebben veel conflicten zich meer en meer afgespeeld tegen de achtergrond van armoede en rijkdom, de aanwezigheid van bodemschatten, etniciteit en in veel gebieden nog steeds religie. Is er een wereld zonder oorlog mogelijk? Wij durven het niet eens meer te hopen. Het lijkt een onmogelijke opgave, een onhaalbare toestand. Het enige dat we nog proberen is het zingen van een lied, om niet in wanhoop te verdrinken.

Zolang we blijven kijken naar de conflicten op zichzelf, zal dat zo blijven. Maar we weten allemaal dat een conflict nooit op zichzelf staat. Er zijn historische pijnpunten, er zijn verbanden, er is actie en reactie, er zijn menselijke motieven en er zijn belangen die gediend worden. Conflicten ontrafelen en de afzonderlijke elementen onder ogen zien, maakt ze niet minder ingewikkeld, maar wel inzichtelijk. De oorlog, het conflict dat is zo groot dat we het buiten onszelf kunnen laten. Maar als het gaat over motieven, over verbanden, over pijnpunten, dan komt de menselijke maat in zicht en kan ik ontdekken waar oplossingen kunnen liggen, waar zaken anders georganiseerd moeten worden, waar mensen door individueel gedrag, vooroordelen en haatgevoelens of machtswellust gedreven tot de meest afschuwelijke daden in staat zijn. En als dit bij die ene mens zo werkt, kun je er vaak donder op zeggen dat het voor veel mensen zo werkt, dat het voor de mensheid zo werkt, en dan kom ook ikzelf in beeld.

2.

De profeet Amos – met wie wij deze dienst openden - leefde in het midden van de achtste eeuw voor onze gangbare jaartelling. Israël was verdeeld in een Noord- en een Zuid-Rijk en koning Jerobiam zwaaide in het noorden de scepter. De samenleving in de dagen van koning Jerobiam II is door en door slecht. Er heerst welvaart, maar die komt alleen de rijke mensen ten goede. De armen, de bedelaars, de slaven en slavinnen, aan hen wordt niet gedacht. De rijken worden rijker, de armen steeds armer. En de rechters worden omgekocht om de schandelijke en misdadige praktijken van rijken en leiders van het volk te dekken.

Amos – naar alle waarschijnlijkheid veehouder en vijgenteler – krijgt er nachtmerries van. Hij ziet dat dit een keer fout moet gaan. Hij haalt alles uit de kast om het volk op andere gedachten te brengen, maar het helpt allemaal niets. Tijdens weer een onrustige nacht ziet Amos in een droom, een zwerm sprinkhanen die het hele land kaalvreet. Hij schrikt wakker en realiseert zich dat een land zonder rechtvaardigheid uitgehold wordt, kaal wordt gevreten door oppervlakkigheid en misbruik. Uiteindelijk zal een volk zo'n levenswijze niet overleven.

Amos valt op door twee invalshoeken. De eerste is het feit dat hij de grenzen van Israël openbreekt. *De God van Israël* is de God van allen en heeft buiten Israël andere namen. De tweede is dat Amos wijst op het onrecht binnen Israël zelf. Het gevaar komt niet van buiten, maar van binnenuit. Amos weigert met Sartre te zeggen *'de hel dat zijn de anderen'*. Amos wijst op de hel in de Israëlieten zelf: *'Je bidt om recht en doet onrecht, je smeekt God om genade en je behandelt je medemens ongenadig.'*

Wij willen een betere wereld, wij zingen de hemel open, en klagen onrecht aan, maar wij kopen wel die producten. En wat te denken van onze smartphones? Wie denken we dat klein genoeg zijn om in Afrikaanse mineraalmijnen af te dalen door ultra smalle spelonken om de benodigde grondstof op te delven? Dat zijn geen opgeleide volwassenen met arbeidscontracten, een cao en een arbeidsongeschiktheidsverzekering. En dat is toch een ongemakkelijke waarheid.

Steeds weer roept Amos het volk toe dat er onrecht aan hun handen kleeft. Amos laat het volk in een spiegel kijken en toont hen de onleefbare wereld die zij met hun onrecht en valse praktijken geschapen hebben. Amos roept mensen op om in de spiegel naar zichzelf te kijken en onder ogen te zien dat zij het zelf zijn geweest die onheil over zich hebben afgeroepen. Zelfs een eenvoudige rapper als Diggy Dex weet hoe het werkt in zijn lied *'morgen komt het goed'*: 'Als je landen bombardeert, krijg je telkens terug wat je verdient'

3.

'Gelukkig de armen' zo begint de veldrede van Jezus uit het Lukasevangelie. Bij de evangelist Matteüs beklimt Jezus de berg en houdt daar een lange toespraak. Lukas laat hem afdalen en laat weten dat er een grote volksmenigte samen is gekomen. Een volksvergadering met mensen van alle windstreken. In die setting begint Jezus met het ontvouwen van zijn programma. Het zijn niet zo maar losse kreten, onsamenvangende uitspraken. Nee, hij schetst een route, een weg naar bevrijding, een weg die een uittocht biedt uit de onderdrukkende Romeinse politiek, weg van de armoede, weg van het onrecht. Maar dat niet alleen: het is ook een route die mensen helpt zichzelf te bevrijden, van wat hen gevangenhoudt in systemen, gedachten, oordelen en vooroordelen. Ik ben arm dus ik kan niets. Ik word onderdrukt en daar is niets aan te doen, ik krijg geen ruimte en dat zal niet veranderen. Jezus daalt af om te bevrijden. Zoals God in Egypte afdaalde, want het geschreeuw van het onderdrukte volk was gehoord. Ik ben afgedaald om te bevrijden. Jezus, de nieuwe Mozes, wijst de weg uit de slavernij.

De rede van Jezus is als het ware een humanitair en politiek manifest, een visioen, zo zou het kunnen en dit zijn de voorwaarden. Hij spreekt niet over de grote conflicten, hij brengt de onderdrukking door de Romeinen niet ter sprake. Hij vertelt het verhaal van ieder individueel mens, welke verandering moet jij ondergaan om het grote visioen te realiseren. Het gaat om een weg die alleen begaanbaar is voor wie gelooft in solidariteit, saamhorigheid, gemeenschapszin en die bereid is te delen wat hij/zij heeft. Daarom bepleit Jezus - tegenover het volk dat gebukt gaat onder de terreur van de Romeinse bezetter - het herstel van een oude Tora richtlijn. De richtlijn, uit Deuteronomium 15, die zegt dat je een medemens in nood dient te helpen, zonder daar iets voor terug te krijgen. Leen geld uit zonder rente en wanneer hij het niet terug kan betalen scheldt het zelfs kwijt.

De bezetter had belang bij het uit elkaar spelen van dorpsbewoners, om zo de macht te versterken en land in bezit te krijgen. De Romeinen 'hielpen' arme boeren zonder geld door hun grond te kopen en de betreffende boer dan als pachter op het land te laten werken voor een hongerloon. Zo werd hun macht vergroot. Zo werden arme boeren gedwongen om collaborateurs te worden, mensen die heulden met de bezetter. Jezus waarschuwt hiertegen en roept op tot onderlinge solidariteit en het gesloten houden van de rijen tegenover de bezetter.

4.

Dat is wat onderdrukkers, dictators doen, ze zaaien verwarring, zoeken bondgenoten onder de zwaksten die weinig andere keuze hebben. Ze geven mensen het gevoel dat er geen uitweg is, geen alternatief. Angst is hun wapen, sterker nog dan moord en doodslag is het de angst die mensen in de greep van de onderdrukker houdt. Zo werkt het in alle oorlogsgebieden, tot op vandaag. De angst drijft mensen uiteen en zaait verderf, de angst houdt mensen gevangen. Het duurt dan ook vaak lang, decennia soms, voordat mensen in staat zijn zich op te richten tegen onderdrukking. Dictators krijgen lang de ruimte om hun gang te gaan. Bevrijding is een actieve daad die moed vraagt, de moed om op te staan en in actie te komen en daarbij te vertrouwen en te geloven dat er meer zullen zijn, anderen die ook zullen opstaan en in actie komen en die met jou hen ondersteunen die verlamd zijn en terneergeslagen en niet in staat zijn zelf op te staan. In de meest gruwelijke conflict gebieden zijn deze mensen te vinden, in het verborgene en soms zelfs in het openbaar werken ze aan vrede, ook in Syrië. Gelukkig de mens die vrede sticht.

Maar gaat oorlog altijd over de ander? Is het altijd ver weg en in gebieden die – zolang als we ons kunnen herinneren – onrustig zijn? Wat is mijn bijdrage aan de oorlog? Is het de onverschilligheid? Het doorzappen naar de volgende zender? Is het mijn kop in het zand steken of mijn gebrek aan verlangen naar gerechtigheid?

En hoe zit het met de dagelijkse kleine oorlogjes die ik voer? Mijn opgekropte boosheid jegens huisgenoten, mijn burens? Mijn onuitgesproken teleurstelling in mijn partner of ouders? Mijn onwil of onmacht om los te komen van mijn ik, dat zich laat regeren door angst en agressie jegens de vreemdeling? Hoe ban ik de oorlog uit mijn eigen leven, hoe doof ik de hel in mijn eigen hoofd?

5.

Heeft het überhaupt zin om te vechten tegen de oorlog en op vrede te hopen? Is het niet tegen beter weten in? Heeft de geschiedenis niet geleerd dat de mens niets van de geschiedenis heeft geleerd? Na Auschwitz riep iedereen: nooit meer! En toen kwam de Congo, voormalig Joegoslavië, Rwanda, Koerdistan, Darfur. Zal die nieuwe wereld in recht en vrede er ooit komen? Zolang er nog één rechtvaardige is, zal er hoop zijn voor het hele volk, zegt de Schrift. De profeet Elia wordt door God hoogstpersoonlijk teruggestuurd naar het volk. Hij gaf het op, er was geen redden meer aan, niemand deed nog aan God en gebod, hij vluchtte de woestijn in om te sterven. God vond er nog één die niet riep 'ik', maar die keek naar het gelaat van de Ander, die in het verborgene liefhad, recht deed, vrede bracht. Elia had deze mens over het hoofd gezien, God niet en dus gloorde er hoop.

In het verborgene wordt de macht van het kwaad gebroken en besluiten mensen de oorlog uit hun hoofd te bannen. Zolang er nog één mens bestaat die zo wil leven, zullen we zingen van een nieuwe wereld waar levenskansen zijn voor ieder menskind en voor al wat leeft.

Zeg Amen – zo moge het zijn